

MAGYARBARÁT KÖLTŐI ISKOLA 1860 TÁJÁN A FRANCIA IRODALOMBAN. Annak a megvallásával kell kezdenem, hogy e cím talán két irányban is túlzó, mert hogy egyáltalán „iskoláról“ szólok, azt csak úgy tehetem, hogy átveszem alapítójának nagygézenyi megjelölését; a magyarbarát jelző meg csupán annyiban illik reá, hogy a Petőfi-rajongó mester mellett csakugyan akadunk egy tanítványra, aki szintén érdeklődik a magyarság iránt. Amazt *Thales Bernard*nak hívják; a neve ismerős nálunk: már Arany megemlékezett Petőfi-fordításairól; emennek *Achille Millian* a neve s tudtommal először történik róla említés. Hozzáteszem, hogy mindketten a franciáknál is kevésbé emlegetett alakjai az irodalomnak, s ha foglalkozunk velük, ezt költészetüknek pusztán magyar vonatkozásával érdemlik ki, amiért esetleg mégis csak indokolt a fenti cím.

Bernard ugyanis nem nagy költői tehetség, de ha vannak érdemei, akkor ezek Európa népköltészetének propagálásából és egy népies irányú irodalmi reform hirdetéséből állanak; ebben pedig része van Petőfinek s közvetve a magyar irodalomnak is. Annak a költői programmuak a megalkotásához, melynek megvalósításától a francia költészet megújulását várja, nála kimutathatólag Petőfi adja meg az első lökést, s habár a regionalizmus néven ismert mai francia népiességnek semmi köze az általa kezdeményezett mozgalomhoz, számunkra mégis érdekes lehet, hogy a népies irányú költészet eszméjének felvetődését mennyiben segíti elő a magyar példa. Csak nyomról nyomra kell követnünk őt a munkáiban, hogy e magyar ihletés világosan álljon előttünk.

Bernardnak a magyarok iránti rokonszenve gyaníthatólag a szabadságharc idejéből származik. Első regénye is Magyarországgal foglal-

kozik s benne nyilvánvalólag a 48-as szellemnek egy a XV. századba visszavetített képét akarja rajzolni, amikor tárgyul a Mátyás pártján levő országnak függetlenségi harcát választja. A könyv Magyarország történetének és földrajzának figyelmes tanulmányozását mutatja, végeredményben azonban a szerzőnek nem annyira viszonyaink felőli tájékozottságáról tanuskodik, mint inkább arról az erős vonzalomról, melyet a bevezetésben kifejezetten is hangsúlyoz. Bernard addig főképp mitológiával és vallástörténettel foglalkozott s ettől a foglalkozásától legfeljebb a politika vonta el. Demokratikus hajlandóságánál fogva azonban rokonszenve hamar a szabadságért küzdő „osztórák tartomány“ felé fordul s figyelmét elsősorban Petőfi alakja ragadja meg. Említett regénye, mely első szépirodalmi próbálkozása, már 1850-ben foglalkoztatja, a magyar szabadsághős költészetének ismertetéséhez azonban csak 1855-ben fog. Először csupán prózai fordításokat közöl tőle, de már a következő évben saját költeményei közé soroz belőlük néhányat, anélkül, hogy szerzőjüket megjelölné. Egyébként nemcsak Petőfit olvassa, hanem a többi magyar költőt is forgatja (természetesen német fordításban) s *Méodies pastorales* c. gyűjteményének első füzetében (1856) az ilyen című verseken kívül: „A la Muse hongroise“, vagy „Au poète hongrois G. Czuczor“, egy a magyar költőkhöz írt verseskötetének a bejelentését is találjuk, melyhez Béranger írt volna előszót.

Az 1857. év jelzi azt a pontot, hol Bernard céltudatosan hozzálát a népköltést illető eszméinek a kifejtéséhez. Ekkor formulázza meg a költészet megújításának a programját, elméletének származására azonban mi sem vet élénkebb világot, mint hogy ugyanebben az esztendőben éri el tetőpontját az a tevékenysége is, melyet a magyar

irodalom megismerésének érdekében folytat. Látható szívésséggel beszél a magyarokról s Petőfi-, Garay-, Eötvös-fordításokat közöl olyan cikkben, mely pl. Vörösmarty, Jám-bor Pál és Kertbeny könyvei ismertetésének van szánva. A cél nyilvánvaló: minden alkalmat megragadni egy olyan irodalom terjesztésére, mely írói törekvéseinek bázisául szolgál. Ez évi verskötetét Petőfi emlékének ajánlja (Poésies nouvelles) s ugyanott Petőfihez, Aranyhoz, Vörösmartyhoz írt terjedelmes költemények mellett még Majthényi Flórához és Idunához intézett versek is szerepelnek; az meg egyenesen páratlan, hogy valaki Párizsban lelkesítő ódát írjon a „Magyarokhoz“. Ezen a kötetben kívül, mely több magyarból vett átdolgozást is foglal magában, egyidejűleg még egyebütt is jelét adja Petőfi-rajongásának: Kertbeny német Petőfi-fordításához francia hó-doló verseket ír.

Igen könnyen feltehetjük tehát, hogy az az igyekezete, mely Európa népies irodalmának francia köz-kincseé tételére irányul, első ösztön-zést a világszerte emlegetett ma-gyar költő sikereitől kapott, akinek hatását fokozhatta a népköltészet-nek a német irodalomban felszínben levő kultusza. Német fordításokból meríti különben minden ránk vo-natkozó tudását, és ez adatokban elég gazdag. Az a kép azonban, melyben a magyar irodalmat be-mutatni igyekszik, kézzelfoghatóvá teszi, hogy költészetünk természeté-nek meghatározásában nem megy tovább Petőfiről bírt fogalmainak az egész magyar költészetre való kiterjesztésénél. Tinódi, Balassa, Zrínyi, Gyöngyösi, Csokonai, Vörösmarty, a két Kisfaludy és Bajza egyhuzamban elmondott neveivel kapcsolatban egyszerűen kijelenti, hogy mind népies befolyás alatt állottak. Az meglehet, hogy e véle-mény, tekintve irodalmunk fejlődé-sének szakadozottságát, általános-ságban megfelel a valóságnak, mi-vel hagyományos műízlés és készen kapott, kiművelt nyelv hiányában a kezdeményezés nehézségeivel küz-dő majd minden nagy írónk a nép-nyelv kifejezés-készletéhez folyamo-dik; Bernard azonban nem erre gondol s állításában csupán Petőfi-ről alkotott nézetének képletszerű

és retrospektív alkalmazását láthat-juk. Róla egyébként a következő szavakban összegezi a véleményét: „Ez a magyar költő, azonosítva ma-gát nemzetének géniuszával, nem tett egyebet, minthogy változato-sabb és elegánsabb formában újra-alkotta a népköltészetet.“ A nép-költészetnek a műköltés szintjére való felvonása, ezt jelenti tehát Petőfi és ennek a képviselője az egész magyar irodalom, s akár Erdélyi János vagy Vasfi és Benkő németnyelvű népköltési gyűjtemé-nyéből idéz, akár Arany vagy Czuczor érdemeit méltatja, mindig ugyanennek a tételnek a bizonyítá-sát tartja szem előtt.

Még egy kapocs fűzi ízlését erő-sen Petőfihez: a földnek a szeretete. Képzletében a népiesen egyszerű elválaszthatatlan a vidék, a szabad természet s a szülőföld hangulata-tól, ezért a népiesség nála részben annyi, mint a szűkebb haza szere-tete: provincializmus. Minden ma-gyar költő legfőbb érdemül tudja be a természetérzékét; de nem a földnek realista hatású leírásáért rajong, hanem a fiú ragazkodás-nak fűtött hevű megnyilatkozása ragadja el s ezért idézi kétszer is Eötvös Falu jegyzőjének azt a lap-ját, mely patetikus dícsérete a szőke Tisza partjainak. Aranyt is azért minősíti ösztönein induló költőnek, megtagadva tőle a gondolkozó és tudatos művészi jelleget, hogy époszára — melynek ismeri nép-mondai eredetét (sőt közli Ilosvai-nak részleges fordítását is), elfo-gadhatólag alkalmazza a „mezei“ jelzőt. A szülőföld iránti gyengéd érzésnek legszebb kibontakozását természetesen Petőfi költészetében találja meg, ki, úgymond, ugyan-azt jelenti Magyarországnak, mint Burns Skóciának, vagy Alexandri Moldvának.

Érthető ezek után, hogy költemé-nyei közt több mint félszázat talá-lunk olyat, melynek vagy a vonat-kozása, vagy a származása magyar, s hogy közülük mintegy húsznak éppen Petőfi szolgálat mintául. Nem célom e helyen kitérjeszkedni ezek-nek a költeményeknek az ismerte-tésére, hiszen létezésüknek pusztá ténye is rávilágít arra a kapaso-latra, mely szerzőjüket a magyar irodalomhoz köti. Egyik kötetének előszavában kifejezetten utal is

azokra a forrásokra, melyekből ihletet merít, s nem egészen érdektelen, hogy ezek közt első helyen a finnugor népek, azaz rajtuk kívül a finnek és az észtek szerepelnek. A francia irodalomba átszarmazott magyar alkotásokra vonatkozólag legfeljebb azt említsük még meg, hogy közvetítőjük nagyrészt Kertbeny Károly, Petőfinek németre fordítója, és a Párizsban tartózkodó Jámbor Pál volt.

Bernard működésének számunkra sokkal nevezetesebb mozzanata az, hogy esztétikai elvei révén sikerül neki a kezdő költőknek egy egész csoportját magához kapcsolni, akik mind annak a vidéki ízlésnek a művelőitül csapnak fel, melynek előharcosaként Bernard szívesen tűntette fel magát. A csatlakozott fiatalemberek tőle kérnek előszót kötetekhez, s egy ilyen verskötet élén jelenti ki Bernard, hogy Franciaországban a népies költészetnek már egész iskolája alakult ki. Ez iskola tagjai közt kétségtelenül *Achille Millien* a legtehetségesebb; Bernard is annak tartotta s látható megelégedéssel írja róla *La Moisson* (1860) című kötetéhez írt bevezetőjében, hogy e munkában saját elméletének legteljesebb igazolását látja, mely szerint tudvalevőleg csak a népköltészetből táplálkozó műköltés lehet életképes, mert a szerző is, íme, Bretagne, Magyarország, Észtország dalain okulva férközött enyire a népköltészet közelébe. Elismerésében odáig megy, hogy az Örült c. versére célozva Petőfi megemlégtetésével bókol neki, holott e költeményben legfeljebb a cím emlékeztethette a magyar költőre. Hanem azért van a kötetben négy olyan költemény is, melyet némiképp csakugyan Petőfi sugalmazhatott, de csak a szabadságharcban vitt szerepének hírével, mivel ezek az alkotások, a „Le hussard” c. kivételével, oly kisebb, Kislafudy-szerű régés történetek, melyekben magyar nevű hősök a haza, vagy megnevezetten Magyarország szabadságáért küzdenek. Megjegyzendő, hogy szabadságharcunknak Európaszerte ismert eseményei költőnk fantáziájában meglehetősen regényes mezt öltötenek, aminthogy mindig fölöttébb romantikus volt az, amit rólunk csak pár évvel ezelőtt is képzeltek

a külföldiek, úgyhogy ebben az esetben Millien sem jut tovább egy régiebb keletű, gróffokkal és zsványokkal operáló betyár-romantika képzeletének a szövögetésénél.

Az irodalmunkkal való foglalkozásnak megbízhatóbb jele azonban két évvel később kiadott verskötete (*Chants agrestes*, 1862), melyben két magyar versnek az átdolgozását adja. Az egyik Petőfinek Vasárnap volt c. költeménye (*Le bouclier*). Az utánzásnak ilyen példáira későbbi munkáiban már nem akadunk, de a magyar útmutatásnak mégis maradt annyiban pozitív nyoma, hogy azontúl a népköltészetnek olyan megnevesítésére törekszik ő is, aminek tökéletes mintáját Bernard Petőfiben vélte felfedezni.

Tóth Béla.

GRÓF TELEKI JÓZSEF NAPLÓ-JÁBÓL. Gróf Teleki József (1730—1796), a későbbi ugoecsi főispán és koronaőr, 1759 július havában Mária Terézia engedélyével a külföldi akadémiákra utazván, egy évet a bázei egyetemen töltött, ahol a két nagyírú Bernoulli-professzor kedvenc tanítványa lón. Még Bázelen való megtelepedése előtt beutazta Svájcot, majd 1760 augusztus havában elhagyva Bázelt, Hollandiába utazott, ahonnan november havában Párizsba érkezett s több mint egy félévig ott időzött. Utazásáról *Naplót* (Diarium) vezetett, amelybe a látott-hallott dolgokat, a fontosabb élményeket, benyomásokat följegyezte. E kézirati Naplót 3 kötetben, a M. Tud. Akadémia könyvtára őrzi. E Naplóból, melyből az 1922. évi *Régi Módi Kalendáriom* már bemutatta volt az 1761 március 6-án Montmorencyben Rousseau-nál tett látogatásáról szóló részletet, közöljük az alábbi három följegyzést a XVIII. századi francia irodalomnak, Rousseau mellett, három legnagyobb alakjánál tett látogatásáról, illetőleg alakjának méltatásáról.

I. Látogatása Voltaire-nél.

„1759 aug. 3-án este Genévába érkezünk és ottan a három Királyhoz szállottunk.

7-én délután Pallard Urammal kimentünk Voltaire Uramhoz. A mu-